

льного перегляду діючих і вироблення якісно нових правил і норм. Широке проникнення у сферу містобудівної діяльності сучасних інформаційних технологій розширило діапазон і розкрило принципово нові можливості містобудівного аналізу.

Використання засобів прикладної інформатики й електронно-обчислювальної техніки дозволяє не просто розширити інформаційну базу, але робить принципово можливим розробку ефективних методів управління з використанням технологій імітаційного моделювання з оптимізацією можливих економічних, екологічних, соціальних, демографічних та інших наслідків прийнятих містобудівних рішень.

Практика показує, що сьогодні не відсутність технічних і програмних засобів, а недостатньо чітке формулювання цілей і задач, їх неформалізованість, відсутність упорядкованих даних міських інформаційних систем (містобудівних кадастрів, банків даних) і, нарешті, недостатня розробленість загальної теорії розвитку містобудівних систем не дають можливості повною мірою використовувати наявний арсенал вже існуючих засобів прикладної інформатики, ГІС-технологій у процесі проектування та оперативного управління функціонуванням і розвитком містобудівних об'єктів різних рівнів.

Тільки політична воля і високий професіоналізм спеціалістів-містобудівників дозволять зберегти, помножити й передати майбутнім поколінням безцінний архітектурно-містобудівний спадок України.

Отримано 14.01.2002

УДК 303.43

Є.Є.КЛЮШНИЧЕНКО, д-р техн. наук

Державний науково-дослідний і проектний інститут містобудування, м.Київ

СТРАТЕГІЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ МІСТ

Розглядається нова концепція житлової політики, що забезпечить сталий розвиток міст України в сьогодинішніх соціально-економічних умовах.

Україна є однією з урбанізованих країн. В її містах сконцентровано 68% населення. За щільністю населення Україна займає 12 місце серед європейських країн. Цей показник складає 82 чол./км², що наближає її до таких країн Європи, як Іспанія (77,6), Греція (73,4), Австрія (96,7).

Усі міста, крупні й найкрупніші, відчувають на собі негаразди кризового стану. Вони стоять перед проблемою інтенсифікації використання свого демографічного й економічного потенціалів з поліпшенням умов життя населення.

Серед найкрупніших міст в останні роки тільки в Києві зберігся позитивний середньорічний приріст населення (0,14%), тоді як в До-

нецьку, Дніпропетровську, Харкові і Одесі визначилось стійке щорічне зниження чисельності населення (0,14-0,85%). Ця тенденція характерна для всіх великих міст України.

Малі міста значно відстають у формуванні міської інфраструктури та якості проживання. Сюди відносяться забезпеченість комфортним житлом, соціально-культурними й побутовими послугами, робочими місцями, задовільним транспортним обслуговуванням, рівнем благоустрою і озеленення, загальними умовами демографічного розвитку – освіти, набуття фаху, гарантії соціального забезпечення, охорони здоров'я тощо.

За останні 10 років розвиток міст помітно знизився у зв'язку із скороченням державних інвестицій в промислове й житлове будівництво, а також інженерну інфраструктуру. Період спаду переживає виробничо-економічний потенціал міст, що впливає на стан зайнятості населення і рівень його життя. Більшість основних фондів зношена на 40-50%, вимагає реконструкції та удосконалення. У незадовільному стані знаходиться забудова історичних кварталів та історичних пам'яток.

Житлово-комунальне господарство багатьох міст перебуває в критичному, а подекуди в загрозовому стані. Більше 30-35% житлового фонду України не відповідає сучасному рівню благоустрою. Забезпечення міського житла комунальними послугами складає: водопроводом – 74,9, каналізацією – 73,5, центральним опаленням – 72,3, газопостачанням 80,7, гарячим водопостачанням – 57,9%. Відстає від нормативного рівень забезпечення об'єктами культурно-побутового обслуговування, особливо дитячими дошкільними закладами, школами, установами охорони здоров'я тощо.

На сучасному етапі відчутно зростає рівень злочинності, техногенних катастроф, погіршується екологічна ситуація, знижується самоочищення територій. Погіршується соціальний клімат у зв'язку з безробіттям, низьким життєвим рівнем, затриманням із виплатою заробітної плати, пенсій, допомоги і, як наслідок цього, посилюються депопуляційні процеси. У даний час серед країн Європи за показниками демографічного та соціально-економічного розвитку Україна посідає далеко не найкраще місце. Коефіцієнт природного приросту населення України на 1000 мешканців є найнижчим серед країн Європи (-7,0). У таких країнах, як Литва, Румунія, Словенія, Італія цей показник складає -0,1; Угорщина, Естонія, Латвія – -0,4-0,6; Російська Федерація – -4,8.

Велике занепокоєння викликає марнотратне використання ресурсів та екологічний стан навколишнього середовища. Найбільші викиди

шкідливих речовин стаціонарними джерелами забруднення в атмосфері щорічно становлять в Кривому Розі 425,0 тис.т, Маріуполі – 316 тис.т, Донецьку – 202 тис.т, Запоріжжі – 142,0 тис.т, Луганську – 135 тис.т, Дніпродзержинську, 108,7 тис.т, Дніпропетровську – 101,1 тис.т. Усе це негативно впливає на екологічну ситуацію в Україні. У цілому можна констатувати, що низький рівень якості середовища обумовлений кризовим станом нашого суспільства.

Згідно з рішенням Генеральної асамблеї ООН в 1996р. в Стамбулі відбулася Всесвітня конференція "Хабітат II", в якій автор мав честь взяти участь як експерт від Держбуду України. Головним підсумком роботи конференції є прийняття "Стамбульської декларації" – документа, що підсумовує світовий містобудівний розвиток після прийняття "Афінської хартії" в 1933р. на 4-му "Міжнародному конгресі сучасних архітекторів" (CIAM). У цьому документі сформульовані нові принципи містобудування в умовах глобальних соціально-економічних і екологічних змін у розвитку суспільства.

У програмі Конференції Міжнародна академія архітектури разом з іншими недержавними організаціями зібрала форум спеціалістів для проведення Міжнародного конкурсу проєктів "Екополіси – шляхи сталого розвитку населених пунктів". На цьому форумі була прийнята декларація щодо екополісів як поселень із сталим розвитком. У ній, зокрема, визначені фактори, що зумовлюють долю людини, – політична й адміністративна системи, економічний розвиток, культурний і моральний розвиток суспільства та ін. Відзначається, що існуюча модель розвитку індустріального суспільства повністю вичерпала себе і щоб вижити, людству потрібно створити нову модель сталого розвитку. Її суть полягає в оптимальному розвитку, що відповідає потребам сьогодення покоління і не завдає збитків проживанню наступних поколінь людей. Іншими словами, оптимальний розвиток гарантує поступове зростання якості мешкання і розвитку особистості. Це визначається трьома взаємозв'язаними групами факторів:

- екологічні, що безпосередньо впливають на людину в біологічному відношенні;
- соціально-економічні, що визначають матеріальні умови і ресурси для існування та розвитку суспільства;
- культурні, що безпосередньо впливають на свідомість (наука, мистецтво тощо).

Керуючись цими вимогами, сформулюємо головні напрямки сталого розвитку міст в Україні. Перш за все, велике значення має стабілізація соціально-економічного становища України з досягненням показників на рівні провідних країн Західної Європи та інших розвине-

них країн світу. Для цього необхідне підвищення екологічної діяльності і соціальної самодостатності із створенням високого естетичного рівня середовища; соціальної рівності і задоволення потреб людей у продуктах харчування, житлі, послугах охорони здоров'я тощо; збереження історичної цінності забудови міст, розвиток комунікаційних зв'язків, інтеграційних процесів, створення екологічно чистих зон на екосистемній основі. Умови і перспективи розвитку міст зумовлюють необхідність переоцінки пріоритетів і визначення нових напрямків для подальших глобальних перетворень. Однією з вимог Указу Президента України "Про пріоритетні завдання у сфері містобудування" є забезпечення сталого розвитку населених пунктів з метою створення повноцінного життєвого середовища.

Сталим містом можна вважати таке, в якому досягнення в соціальному, економічному і фізичному розвитку розраховані на довгий час. Таке місто повинно мати стійкі екологічні ресурси, від яких залежить його розвиток, надійну гарантію від екологічної небезпеки, що може загрожувати розвитку міста.

Пріоритетними є створення екологічних та соціальних вигод для населення з урахуванням розвитку і удосконалення сфер зайнятості, соціальної інфраструктури, житлової забезпеченості, формування різних типів житла, широкого вибору видів зайнятості населення, архітектурно-художніх і естетичних якостей, екологічних вимог і рекреаційних можливостей. Важливою умовою є сумісність нормативної бази вітчизняного містобудування з європейською і світовою системами стандартизації. В останні роки створюється нова законодавча база захисту і заохочення інвестицій, розвитку і удосконалення містобудівної діяльності. Нова концепція житлової політики дозволить забезпечити сталий розвиток міст України в нових соціально-економічних умовах. У зв'язку з соціальним розшаруванням населення, диференціацією житла та виникненням районів висококомфортабельних престижних будинків і районів старого занедбаного житла потрібна муніципальна підтримка малозабезпеченого населення для створення необхідних умов проживання, що виключають можливі соціальні конфлікти.

Важливе значення в реформуванні виробничого комплексу міст мають вільні економічні зони, що стимулюють активізацію інвестиційного процесу, залучення іноземного капіталу, створення умов для втілення розвинутої ринкової економіки. Доцільним є створення технопарків, технополісів та інших інтегрованих науково-виробничих утворень, які можуть формуватися на базі академічних і галузевих наукових центрів, навчальних закладів та ін.

Термін "сталий розвиток" можна розглядати з двох позицій. Перша концентрується на цілях розвитку, друга – на обмеженні шкідливого впливу людської діяльності на природне навколишнє середовище. Перший компонент – компонент розвитку стосується задоволення потреб сучасного покоління. Другий компонент – компонент сталого розвитку стосується людської діяльності, що не загрожує можливості майбутніх поколінь задовольняти свої власні потреби. Таким чином, розвиток є сталим, якщо він задовольняє поточні потреби і не завдає шкоди потребам майбутніх поколінь. Важливим чинником повинні бути ресурсозабезпеченість та ресурсобалансованість в розвитку й забудові міст. Екологічні заходи будуть дійовими тільки тоді, коли розглядатимуться як ресурс розвитку. Завдання полягає не в налагодженні контролю за екологічним впливом населених пунктів, а у використанні оптимального потенціалу навколишнього середовища для підтримки розвитку населених пунктів. Необхідно оцінювати навколишнє середовище як елемент, що сприяє розвитку населених пунктів, поряд з фінансовими, технологічними та іншими факторами. Це дозволить певною мірою включити екологічні міркування в процедуру управління населеним пунктом.

Одним з важливих положень є визнання того, що внесок у процес розвитку населених пунктів має здійснюватися всіма учасниками, зацікавленими в його функціонуванні. Управління населеними пунктами є координованою діяльністю в галузі їх планування, проектування, будівництва, експлуатації, технічного обслуговування та оновлення. Розподіл сфер відповідальності стане головною частиною такого процесу управління, який повинен в першу чергу концентруватися на стабілізації і розподілі ресурсів у рамках системи гнучких пріоритетів. Це однаково стосується як окремих міст, так і систем населених пунктів на регіональному рівні.

Населені пункти повинні стати компонентом кожної дійової стратегії розвитку, для чого необхідно поєднати цілі їх розвитку з програмами загального національного розвитку. При зростанні уваги до економічних та соціальних аспектів населених пунктів вони повинні розглядатися як складова національної політики. Відчувається потреба в поєднанні національної політики з регіональним і місцевим плануванням, а також ініціативами на місцевому рівні. У багатьох випадках існує неузгодженість між центральною владою і відповідальністю місцевих органів. Центральний уряд повинен, наскільки це можливо, максимально зосередити увагу на діяльності щодо координації, регулювання і контролю, а регіональні й місцеві органи влади – на плануванні, практичній реалізації і експлуатації.

Складною проблемою є підготовка кадрів у галузі населених пунктів. До останнього часу для державних органів влади вона здійснювалась переважно щодо виконання функцій адміністрування. У галузі архітектури і містобудування головна увага зосереджувалась на навчанні традиційним технічним навичкам для виконання архітектурно-проектно-конструкторських та інших робіт. У той же час відсутня підготовка кадрів, пов'язаних з управлінням містом, перш за все, з процесами розвитку і забудови міст та експлуатації міського господарства.

Головне завдання повинно полягати в набутті такого обсягу професійних, технічних і адміністративно-управлінських знань, що є необхідним для реалізації програми в галузі населених пунктів.

Необхідно мати компетентний персонал на національному рівні, де формується політика і програми і здійснюється керівництво ними. Разом з тим не менш важливо заохочувати прагнення щодо досягнення досконалості в своїй професії на регіональному й місцевому рівнях, де в основному реалізуються програми. Треба розробити спеціальні програми, щоб привести рівень підготовки управлінців, плановиків і адміністраторів у державному секторі у відповідність з новими підходами та стандартами.

Отже, на сучасному етапі перед містобудівниками стоять проблеми створення нового типу життєвого простору, ефективного житлового середовища, що відповідає ідеям і потребам людини, переходу від пагубної технократичної діяльності до гуманістичної як символу добра, духовного відродження і удосконалення.

Отримано 09.01.2002

УДК 72.01.711

Ю.М.БІЛОКОНЬ, професор

Державний науково-дослідний інститут проектування міст "Діпромiсто", м.Київ

ГЕНЕРАЛЬНА СХЕМА ПЛАНУВАННЯ ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ ЯК ІНФОРМАЦІЙНИЙ РЕСУРС СТАЛОГО РОЗВИТКУ МІСТ

Генеральна схема планування території України – це містобудівний проект, розроблений в інституті "Діпромiсто" відповідно до Указу Президента України та постанови Уряду. Планувальні рішення Генеральної схеми мають бути покладені в основу розвитку окремих населених пунктів та систем розселення. Це створює інформаційну базу містобудівної політики України, сприятиме сталому розвитку населених пунктів.

Досвід більшості європейських країн свідчить про те, що управління просторовим плануванням є одним з основних шляхів підвищення ефективності використання суспільно-економічного та містобудівного потенціалу.